

HANDÓ GYÖRGY KÖNYVTÁRÁRÓL EGY PÉCSI EMLÉKTÁBLA ÜRÜGYÉN

BODA MIKLÓS

A pécsi Széchenyi tér északnyugati szeglete két mellékutca találkozási, illetve kiindulási pontja is egyben. Az egykori Alsó Káptalan, ma Janus Pannonius utca nyugatra tart, az egy ideig Leonardo da Vinci nevét viselő Szepesy Ignác utca pedig északra, mígnem beletorkollik az ugyancsak nyugatra tartó Káptalan (egykor Felső Káptalan) utcába. Ez utóbbi „múzeumutca” néven is közismert, hisz kanonoki házakból múzeumokká lett épületek szegélyezik. Jobbról az első a Zsolnay Múzeum (Káptalan utca 2.) középkori eredetű épülete, egykor nagypréposti ház, az útikönyvek szóhasználatával „Pécs legrégebb lakóháza”. A Szepesy Ignác utca derekáról már pregnáns homlokzatára, szobordíszes kapuzatára láthatunk. Onnan is, ahol az egyetemi könyvtár történeti gyűjteményeinek otthont adó klasszicista épület emelkedik, emeletén a Klimó György által a püspöki rezidencián alapított, 1774-ben a nyilvánosság számára is megnyitott, majd a „második alapító”, Szepesy Ignác által 1832-ben ide áthelyezett püspöki könyvtárral. Odabent a kevésbé tájékozott látogató azt is megtudhatja, hogy a nevezetes „Klimó-könyvtár” (1923 óta az egyetem gondozásában) hazánk első nyilvános könyvtára. Ám ugyanez a látogató igencsak elcsodálkozhat, amikor egy fél utcahosszal feljebb a következő felirattal szembesül a Zsolnay Múzeum homlokzatán látható emléktáblán:

HAZÁNK ELSŐ
NYILVÁNOS KÖNYVTÁRÁT
1477-BEN
E HÁZBAN ALAPÍTOTTA
HANDÓ GYÖRGY PRÉPOST

Alatta a tábla elhelyezését 2001-ben kezdeményező szervezet neve (Szép, Tiszta Pécsért Alapítvány) olvasható. Később homlokzat-felújításra került sor, ekkor levették az emléktáblát, majd visszatették, amit sajnálattal vettem tudomásul. Véleményem szerint ugyanis az a kutatói meggyőződés, mely közvetve az emléktábla szövegében is kifejezésre jut, megkérdőjelezhető mind a könyvtáralapítás helyét és idejét, mind pedig a nyilvánosságot illetően.

Ismeretes, hogy Handó György, 1465-től a pécsi székeskáptalan prépostja, majd 1478-tól 1480-ig, haláláig (a pécsi javadalmat is birtokolva) kalocsai érsek, a kortárs Vespasiano da Bisticci (1421–1498) visszaemlékezés jellegű életrajzgyűjteményének köszönhetően lett illusztris szereplője könyv- és könyvtártörténetünknek. A nevezetes mű kéziratban maradt 1839-ig, a tudós bíbornok, Angelo Mai szövegkiadásáig. Nálunk az Itáliát is megjárt Pulszky Ferenc figyelt fel rá elsőként. Lefordította és rövid bevezetéssel közreadta Janus Pannonius pécsi püspök és Handó György úgymond „kalocsai püspök” életrajzát¹ Adolfo Bartoli újabb kiadása² alapján. A jeles firenzei könyvkereskedőnek annak idején számos nagyhirű könyvtár köszönhette jól átgondolt gyarapodását. Erre utal a Cosimo Medici-életrajzba foglalt és Tommaso Parentucelli bíborosra, a későbbi V. Miklós pápára visszavezethető „ajánló bibliográfia”, mely egyfajta sorvezető lehetett Vespasiano és ügyfelei számára, Pajorin Klára szavaival³ az „eszményi humanista könyvtár” állományának megalapozásához. Pulszky fordítása után hét évvel Ábel Jenő eredetiben is kiadja Vespasiano „magyar vonatkozású” életrajzeit, Vitéz Jánosét is, de mindhárom esetben az általa kevésbé fontosnak tartott szövegrészek elhagyásával.⁴ Ezzel egy időben Handó Györgyről írott tanulmánya is megjelenik, azzal az „érdekességgel”, hogy Ábel szerint Handó György és Georgius Polycarpus (Kosztolányi György) egy és ugyanazon személy.⁵

A századvég küszöbén Fraknói Vilmos idézi Handó György, mint Mátyás király diplomatája emlékét. Értelemszerűen Handó közéleti tevékenységére helyezi a hangsúlyt, mindazonáltal megállapítja, hogy

„szellemét a politikai tevékenység nem töltötte be teljesen. Nemes ambíciója arra készítette, hogy mint főpap és humanista a vallásosság és a kultúra emelésére hasson.”

¹ Pulszky Ferenc, „Bisticci Vespasiano Janus Pannoniusról és György kalocsai érsekről”, *Buda-pesti Szemle* 1 (1873), 3. szám, 277–290.

² Vespasiano da Bisticci, *Vite dei uomini illustri del secolo XV*, Firenze, Barbera, Bianchi e Comp., 1859, 222–232.

³ Pajorin Klára, „Az eszményi humanista könyvtár, Angelo Camillo Decembrio könyvtárideálja és Mátyás király könyvtára”, *Magyar Könyvszemle* 120 (2004) 1–23.

⁴ *Analecta ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia*, ed. Eugenius Ábel, Budapestini–Lipsiae, Acad. Hung. – Brockhaus, 1880, 221–228. (A továbbiakban: Ábel, *Analecta*)

⁵ Ábel Jenő, „I. György kalocsai érsek”, *Egyetemes Philológiai Közöny* 4 (1880) 32–44.

Majd így folytatja, ugyancsak kihagyásokkal és helyenként kissé „könnyed” fordításban:

„Vespasiano beszéli el, hogy „a templomban, hol prépost volt, szép kápolnát építtetett, s olyan jövedelmet alapított számára, hogy abból minden nap négy misét mondassanak. ... Rendelkezett, hogy a templom mindenféle egyházi öltönyökkel, szertartásos könyvekkel és minden egyéb szükségessel jól fel legyen szerelve. ... Ugyanezen templom mellett nagyon szép könyvtárt rendezett be, melyet minden tudományszakból való könyvekkel látott el. ... Mikor Nápolyból hazafelé vette útját, Florenczben több mint 3000 forintért vásárolt könyveket. ... Háromszáz kötetnél többet gyűjtött össze. ... A könyvtár mellé jó fizetéssel ellátott papot rendelt, ki a könyveknek gondját viselje, a könyvtárt naponként kinyissa és bezárja. ... Az volt a kívánsága, hogy minden jövedelem, a mit az egyháztól húzott, az egyház javára szolgáljon, sőt azt is, a mit mint kancellár szerzett, a könyvtárra költötte.”⁶

Fraknoi elhagyja Vespasiano da Bisticci – az idézettek megelőző – sorait, pedig ezekre is érdemes odafigyelnünk, kivált, ha mérlegelni szeretnénk azon kutatói „állásfoglalásokat”, melyek a pécsi emléktábla szövegében is tükröződnek. „Hiánypótlás-ként” mindenekelőtt Pulszkyt idézem, aki miután beszámol Handó római tárgyalásairól, így ír:

„Ez alkudozások alatt György úrnak levelei érkeztek Rómába Magyarországról, hogy menjen Nápolyba, s bocsátkozzék Ferdinánd királlyal alkudozásba a király leánya s a magyar király közti házasságra nézve. Nagy tisztelettel fogadták; az alkudozások nem tartottak sokáig s ügyessége s eszes eljárása által meglett a házasság, Ennek megkötése után Florenczbe jött, hol több mint 3000 forintért vett könyvet, hogy Pécsen, hol prépostsága volt, egy könyvtárt állítson. S minthogy ezelőtt a király kancelláriájának élén, minden az ő kezén ment keresztül, azt tette, amit kevés ember tett az ő állásában...”⁷

Ábel Jenő a nápolyi tárgyalások végeredményével kezdi, ekképpen:

„Conchiusolo („a Beatrix és Mátyás közti házasságot”, veti közbe Ábel), se ne venne alla via di Firenze, dove aveva comperato libri per piu di tre mila fiorini, per fare una libreria a Cinque Chiese a una sua propositura che v'aveva. Avendo avuto dal Re innanzi la cancelleria, ed andandí ogni cosa per le sue mani, fece quello che hanno fatto pochi uomini della sua qualità...”⁸

1970 óta már rendelkezésre áll Vespasiano főművének (*Le Vite*) kritikai kiadása, Aulo Greco gondozásában⁹, benne Handó György „*Vescovo Colocensis*” (a korábbi kiadásokban *Vescovo Colocense*) „életrajzával”. Ennek idevonatkozó részét lábjegyzetben,

⁶ Fraknoi Vilmos, „Mátyás király magyar diplomatái”, *Századok* 32 (1898) 112.

⁷ Pulszky, *i. m.* (vö. 1. j.), 288.

⁸ Ábel, *Analecta, i. m.* (vö. 4. j.), 227.

⁹ Vespasiano da Bisticci, *Le vite*, Edizione critica con introduzione e commento di Aulo Greco, vol. 1, Firenze, Istituto Nazionale di Studi sul Rinascimento, 1970. (A továbbiakban: Bisticci)

kihagyások nélkül közlöm, hogy lehetőség legyen a már idézettekkel és a még idézendőkkel való összehasonlításra.¹⁰

Úgy gondolom, talán már az eddigiek alapján is kimondható, hogy a firenzei szerző szövege nem ad alapot arra, hogy a székeskáptalan mondhatni természetes közegéből (a székesegyház és „tartozékai”) kiemeljük és máshová „költöztessük” Handó György szerzeményeit és könyvtárát, legyen bár ez a hely a „nagypréposti ház” a Káptalan utcában. Az általam idézett 19. századi szerzők, illetve fordítók (Pulszky, Ábel, Fraknói) fel sem villantják ezt a lehetőséget, de a székesegyház és a város történetének olyan kiváló, történész-levéltáros kutatói sem, mint Szőnyi Ottó (1876–1937), Szentkirályi István (1872–1944) vagy Gosztonyi Gyula (1904–1962). Aki a „nagypréposti ház” 1955. évi rekonstrukcióját követően, tudomásom szerint elsőként, ide lokalizálja a Handó-könyvtárát, az Petrovich Ede (1898–1987) tudós kanonok, püspöki és káptalani levéltáros, akinek a kutatási eredményeit, ahogy mondani szokták, nem lehet megke-
rültni.

Én sem teszem ezt, előtte azonban emlékeztetni szeretnék arra, hogy ugyancsak Vespasianóra hivatkozva „szokás” 1476-ra, Mátyás és Beatrix házasságkötésének évére tenni a Handó-könyvtár alapítását.¹¹ (Látható, hogy a pécsi emléktáblán is ehhez közeli időpont, 1477 szerepel.) Való igaz, a fentebb idézettekben is kitűnik, hogy Vespasiano elbeszélése szerint Handó sikeresen járt el Nápolyban Beatrix és Mátyás házassága (*il parentado delle figliuola del re col re d’Ungheria*) ügyében, s hogy ennek köszönhetően (Pulszky fordítását idézve) „meglett a házasság”. Nos, a házasság valóban „meglett” 1476-ban, de megjegyzendő, hogy Handónak „csak” a Bánffy Mik-

---

¹⁰ „Istando a Roma meser Giorgio in queste pratiche, ebbe lettere d’Ungheria, ch’egli andassi a Napoli a praticare col re Ferdinando il parentado della figliuola del re col re d’Ungheria. Fuvi molto onorato. Istato non molto tempo in questa pratica, colla sua prudentia et destreza d’ingegno condusse quello parentado. (Aulo Greco jegyzete: Il matrimonio avvenne nel 1476.) Conchiusolo, se ne venne alla via di Firenze, dove aveva comperati libri per più di tre mila fiorini, per fare una libreria a Cinque Chiese, a una sua propositura v’aveva.

Avendo avuto dal re inanzi la cancelleria, et andando ogni cosa per le sue mani, fece quello hano fatto pochi uomini della sua qualità. In prima, in quella chiesa, dove egli era proposto, fece fare una degnissima capella, et dettele tante entrate, che volle che ogni mattina vi si decisino quattro messe, et facessi certe feste l’anno, et provide l’entrata di tutto con tale ordine, che non potessi mancare. Et nella medesima chiesa ordinò una bellissima libreria, nella quale messe libri d’ogni facultà, et ragunovi trecento o più, et ordinò il luogo dove avessino a stare. Ordinò sopra quella libreria uno sacerdote con buona provisione, che avessi cura de’ libri, et ogni dì l’aprisi et serassi. La chiesa volle che fussi fornita di paramenti di più ragioni, libri di canto, bibbie, umiliari et passionarii, et più altri libri necessarii a una chiesa, et volle che e’ danari aveva avuti dalla chiesa rimettergli nella chiesa medesima, et molto più, perchè tutto quello guadagnò, sendo privato sugelo, gli messi in quella libreria.” (Bisticci, i. m. [vö. 9. j], 340–341.)

¹¹ „Káptalan utca 2.”, in *Pécs lexikon*, főszerk. Romváry Ferenc, 2, Pécs, Pécs Lexikon Kult. Nonprofit Kft., 2010, 370.

lóssal együtt folytatott előzetes házassági tárgyalásokban (1469), illetve a hercegnő „táveljegyzésében” (1474) volt aktív szerepe.¹²

Vespasiano da Bisticci „nem tehet” arról sem, hogy elbeszélése nyomán Handó alapítása nyilvános könyvtárrá minősítettik, mindenekelőtt arra a néhány sorra való hivatkozással, miszerint Handó a templomban, ahol prépost volt

„egy nagyon szép könyvtár rendezett be, s minden facultásból tett belé könyveket s háromszáz kötetnél is többet gyűjtött össze s kijelölte a helyet, hová fel kell azokat állítani. S egy papot állított, jó fizetéssel, a könyvtár mellé, hogy a könyveknek gondját viselje s a tárt minden nap kinyissa s bezárja.”¹³

Csapodi Csaba lényegében e sorok alapján kívánja „helyre tenni” a Handó-könyvtárat, kissé blikkfangos megfogalmazással. Idézem:

„Tehát ma úgy mondanánk: általános gyűjtőkörű, nyilvános, tudományos könyvtár, háromszáz évvel késői utódjának, Klimó György pécsi püspöknek első nyilvános magyarországi könyvtárként emlegetett pécsi könyvtára előtt, s az első adat fizetett könyvtáros alkalmazásáról – a királyi könyvtártól eltekintve. Együttal az első adat könyvtári ügyrendi szabályzatról.”¹⁴

Meg kell, hogy mondjam, a fizetett könyvtárosról írottakat nem egészen értem, már csak azért sem, mert Csapodi – ugyanezen írásában – a váradi székesegyház könyvtáráról a következőket írja:

„...érdekes adatunk van a könyvtár elhelyezésére és kezelésére vonatkozólag. Egy 1419-ből való adat ugyanis arról tájékoztat, hogy az akkor a székesegyház nyugati bejárata fölötti Szent Katalin-kápolna és az abban elhelyezett könyvtár kezelésére az Itáliából jött püspök, Andrea Scolari külön javadalommal ellátott klerikust alkalmazott („Rectoria armarii librorum”). Ez a könyvtáros Nagymihályi Miklós fia Antal volt, aki később kanonok lett. Így ő az egyik legkorábbi, név szerint ismert könyvtáros.”¹⁵

Petrovich Ede az 1955. évi műemléki vizsgálatát követően írt először a Káptalan utca 2. számú ház történetéről. Tanulmánya a Janus Pannonius Múzeum évkönyvében látott

¹² Vö. Bánki Éva, „Handó György”, in *Magyar művelődéstörténeti lexikon*, főszerk. Kőszeghy Péter, IV, Budapest, Balassi K., 2003, 24.

¹³ Pulszky, *i. m.* (vö. 1. j.), 288–289.

¹⁴ Csapodi Csaba, „Humanista főpapi könyvtárak”, in Csapodi Csaba – Tóth András – Vértesy Miklós, *Magyar könyvtártörténet*, Budapest, Gondolat, 1987, 69–70; Uő, „A reneszánsz könyvkultúra (Humanista könyvtárak)”, in Madas Edit – Monok István, *A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1730-ig*, Budapest, Balassi K., 2003, 77. Vö. Teiszler Éva, „Handó György pécsi prépost (1465-1480)”, in *Egyházi arcélek a pécsi egyházmegyéből*, szerk. Fedeles Tamás – Kovács Zoltán – Sümegi József (Egyháztörténeti tanulmányok a pécsi egyházmegye történetéből, 5), Pécs, Fény Kft, 2009, 43–47.

¹⁵ Csapodi, *i. m.* (vö. 14. j.), 47; Vö. Jakó Zsigmond, *Írás, könyv és értelmiség: Tanulmányok Erdély történelméhez*, Bukarest, Kritérium 1976, 152–153.

napvilágot 1956-ban.¹⁶ Ennek átdolgozott, illetve kiegészített változatát 1983-ban ismét kiadta a Múzeum, csatolva a szerző rokontárgyú írásait, *A pécsi káptalani házak* címmel.¹⁷ Petrovich mindenekelőtt azt kívánja bizonyítani, hogy a Káptalan utca 2. számú háznak, mely első említésekor, 1324-ben még magánház volt, Egyed kanonok háza, később „szolgálati hivatali lakásnak kellett lennie”, amelyben a székeskáptalan mindenkori feje lakott.

„Sőt, ha nem volna annyira közismert, hogy a hiteleshelyek feje az iratokat (a sublektorral együtt) szerkesztő olvasókanonok, a hivatalos pecsét és a levéltár őre pedig az örkanonok volt, hajlamosak lennénk azt vélni, hogy Pécsen a préposti házból szerkesztették és őrizték a hivatalos okmányokat” – írja.

A folytatásban egyre inkább háttérbe szorul a feltételes mód, – idézem:

„A ház méreteire és tartozékaira vonatkozólag nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a körülményt, hogy a prépostok egyben gyakran országos tisztségeket és méltóságokat is töltöttek be, így nem tartózkodtak állandóan városunkban. Ha távollétük ellenére mégis tovább élt a Préposti ház elnevezés, ez azt igazolja, hogy a ház egyben a préposti hivatal egész apparátusának otthona volt. És ehhez az apparátushoz hozzá tartozott a kápolna is.”¹⁸

Minthogy a ház kápolnáját már korábbi források is említik, Petrovich Ede – Vespasiano szövegére hivatkozva – megállapítja, hogy Handó „csak átalakította házát a két létesítmény befogadására.”¹⁹ A két „létesítmény” alatt a könyvtár és a kápolna értendő.

Ábel szövegközlése alapján *saját fordításban* idézi Petrovich a firenzei szerző Handó-életrajzának idevonatkozó szakaszát, majd így összegez:

„Tisztában vagyunk azzal, hogy Bisticci távolról nézte az eseményeket és kissé nagyított. Ha kételkedünk is a könyvek számában, nem kételkedhetünk magában a tényben: Pécsen volt a könyvtár a XV. század végén. Az sem lehet kétséges, hogy az a ház, melyről az olasz író szól, azonos ezzel a préposti hivatalnak minősített házzal, és jogos a feltevés, hogy az első pécsi nyilvános könyvtárnak ez a ház nyújtott otthont.”²⁰

Nem kardinális kérdés, de azért megemlítem, hogy Vespasiano szövegében *háZRól* nem esik szó, legfeljebb egyháZRól, illetve templomRól. A szövegkörnyezet dönti el, hogy a *chiesa* miképp fordítandó. Legyünk őszinték: Petrovich Ede fordításában a *chiesa* (egyetlen kivételtől eltekintve) nem *templom*, hanem *egyház*, esetleg *prépostság*; e

¹⁶ Petrovich Ede, „Adatok a Pécs, Káptalan utca 2. számú ház történetéhez”, in *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, 1956*, Pécs, Janus Pannonius Múzeum, 1956, 31–47. (A továbbiakban: Petrovich 1956.)

¹⁷ Petrovich Ede, *A pécsi káptalani házak*, Pécs, Janus Pannonius Múzeum, 1983, (Dunántúli dolgozatok C, Történettudományi sorozat), 102. (A továbbiakban: Petrovich 1983.)

¹⁸ Petrovich 1956, *i. m.* (vö. 16. j.), 31–32.

¹⁹ Petrovich 1956, *i. m.* (vö. 16. j.), 36.

²⁰ Petrovich 1956, *i. m.* (vö. 16. j.), 35–36.

szavak fogalomkörébe a Káptalan utcai ház is jobban belefér. (Bisticci: „*in quella chiesa dove egli era proposto, fece fare una degnissima capella*” – Petrovich: „*prépostságában gyönyörű kápolnát építtetett*”. Bisticci: „*nella medesima chiesa ordinò una bellissima libreria*” – Petrovich: „*Ugyanabban az egyházban remek könyvtárt alapított*”. – Bisticci: „*La chiesa volle che fossi fornita di paramenti di più ragioni, libri di canto, bibie, umiliari et passionarii, et più altri libri necessarii a una chiesa*” – Petrovich: „*Egyházát fölszerelte a legértékesebb ruhákkal, énekes könyvekkel, bibliákkal, predikációs könyvekkel, és más, a templomnál nélkülözhetetlen szerkönyvekkel*”.)²¹

Petrovich Ede – vitatható értelmezéssel - megállapítja, hogy Janus Pannonius könyvtára nem volt nyilvános könyvtár, mivel Janus „*Maga írta, hogy nem szívesen kölcsönöz ki másoknak könyveket*.”²² S ha már Janus neve e levél kapcsán, melynek Galeotto volt a címzettje, szóba került, megemlítem, hogy Vespasiano leírása szerint a pécsi püspök Magyarországon „*püspöksége számára (kiemelés tőlem, B. M.) egy kitűnő görög és latin könyvtárt rendezett be, a tudomány minden ágából*”. (Eredetiben: „*ordinò una degnissima libraria in greco et in latino, pel suo vescovado, in ogni facultà*”.²³) Érdemes odafigyelni Marosi Ernő szavaira, jóllehet ő Janus és Handó szerzeményeinek lehetséges „utóéletére” gondol, amikor megjegyzi:

„*Ha Janus Pannonius könyvtára, amelyben „minden” latin nyelvű könyv megtalálható volt, s a pécsi prépost Handó György ugyancsak Vespasiano da Bisticci által magasztalt és 300 kötetre becsült gyűjteménye valóban a káptalan kezelésébe kerül, Pécs egyedülálló lehetőséget kínált volna olyan tanulmányokra, amelyek messze meghaladták volna a káptalani iskolák szokásos szintjét, s az egyetemek színvonalával versenyezhetek volna.*”²⁴

Mályusz Elemér viszont még egy jól javadalmazott prépost esetében is valószerűtlennek tartja Vespasiano tudósítását Handó „napi négy misés” kápolnájáról, majd így ír: „*Bizonyára hasonló mértékben túloz Bisticci a könyvtár leírásában, amelyről egyébként semmi más adatunk nincs*”.²⁵

Nos, Petrovich Ede ebből a „semmiből” is megpróbál következtetni valamire, például a Handó-könyvtár használóira. Véleménye szerint elsősorban a „schola maior” tanulói voltak a használók, mert „*kik is igényelheték volna, hogy a könyvtárat jó fizet-*

²¹ Bisticci, *i. m.* (vö. 9. j.), 341; Petrovich 1956, *i. m.* (vö. 16. j.), 35; Petrovich 1983, *i. m.* (vö. 17. j.), 18.

²² Petrovich 1956, *i. m.* (vö. 16. j.), 36.

²³ Pulszky, *i. m.* (vö. 1. j.), 285; Bisticci, *i. m.* (vö. 9. j.), 334.

²⁴ Marosi Ernő, „Stílusrétegek”, in *Magyarországi művészet 1300-1470 körül*, szerk. Marosi Ernő, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987, 142–143.

²⁵ Mályusz Elemér, *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971, 173–174; Vö. Sarbak Gábor, „Könyvkultúra”, in *A pécsi egyházmegye története I.: A középkor évszázadai (1009-1543)*, szerk. Fedeles Tamás – Sarbak Gábor – Sümegi József, Pécs, Fény Kft., 2009, 173–174.

téssel ellátott könyvtáros naponként nyitogassa, ha nem egy magasabb iskola tanulóí?”²⁶ Vagyis a káptalani (székesegyházi) iskolának a tanulóí, melyet ő az elenyészett *studium generale* „emelt szintű” maradványának, egyfajta főiskolának tekint egyetem-történeti írásaiban. (Egyébként ezen írások Petrovich Ede sokoldalú tudományos munkásságának a csúcspontját jelentik véleményem szerint.²⁷) Ugyanakkor nincs szíve levonni azt a következtetést, hogy Handó György netán a székesegyházi könyvtárat gyarapította Itáliában is. (Miként Janusról sem állíthatjuk kétséget kizáróan, hogy csak is a maga humanista hírnevét akarta emelni könyvvásárlásaival, és a székeskáptalan könyvtárának gyarapodása nem érdekelte.²⁸) Pedig éppen Petrovich Ede volt az, aki a pécsi káptalani levéltár építéstörténetének a feltárásával ráirányította a figyelmet arra a – némi egyszerűsítéssel Szatmári György püspök (1505-1521) művének tartott – épületegyüttesre, mely a székesegyház délkeleti tornyához csatlakozva állt 1777-ben történt lebontásáig.²⁹ És ez az a nyom, melyet követve talán előbbre lehet jutni a székesegyházi (káptalani) iskola és könyvtár lokalizációját illetően és egyszersmind a „Handó-kérdésben”.

Amikor a 90-es évek elején magam is elindultam ezen a nyomon, arra gondoltam, hogy Handó György 1465-ben lett a pécsi székeskáptalan prépostja, akkor, amikor még Pécs is szóba jöhetett az alapítandó új egyetem székhelyeként, pécsi jelenlétének utolsó szakasza pedig „főnöke”, III. János püspök (és Vitéz János érsek, az Academia Istropolitana „igazgatója”) halálát követő évekre esett. Mindkét szakaszban különös hangsúlyt kaphatott a könyvtár. 1465 körül azért, mert Janus nyilván tudta, hogy az egyetem Pécsre hozatalának indoklásában fontos üttökártya lehet a könyvtár, 1472 után pedig azért, mert a kegyvesztett püspök menekülésével és halálával a könyvtár léte kerülhetett veszélybe, kivált, ha Janusnak is aktív szerepe volt a székesegyházi könyvtár gyarapításában. (Szerintem ez több mint valószínű, még Vespasiano is utal erre.) Az ideális könyvtár arculatáról Janus és Handó fontos tapasztalatokat szerezhettek Firenzében, láthatták a San Marco kolostorban Michelozzo „három hajós” teremkönyvtárát is, miután az már 1441-ben elkészült. A középkori pécsi egyetem lokalizációja ürügyén több írásomban is megkísértem a székesegyházban, illetve közvetlen közelében „elhelyezni” a nyilván jelentős múlttal rendelkező könyvtárat, bizonyos hódoltságkori forrásokra

²⁶ Petrovich Ede, „Janus Pannonius Pécsett”, in *Janus Pannonius (Tanulmányok)*, szerk. Kardos Tibor – V. Kovács Sándor, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975, 157.

²⁷ Boda Miklós, „Petrovich Ede egyetem-történeti kutatásai”, in *Tanulmányok Petrovich Ede tiszteletére: a Petrovich Emlékkonferencia (Pécs, 1998, szeptember 21) tanulmányai*, szerk. Font Márta – Vargha Dezső, Pécs, Pécs Története Alapítvány, 2001, 39–45.

²⁸ Ld. Bisticci fentebb idézett sorait Janus pécsi könyvtáralapításáról.

²⁹ Petrovich Ede, „A pécsi káptalani levéltár épületének története”, in *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve*, 1963, Pécs, JPM, 1964, 177–206. (Ezen épület nyugati homlokzatán látható az 1987-ben elhalálozott Petrovich Ede emléktáblája.)

hivatkozva, Evlia Cselebi „élménybeszámolóját” is beleértve. Ennek kapcsán egy láb-jegyzetben, némi büntudattal ugyan, de leírtam, hogy

„Petrovich Edével szemben úgy véljük, hogy a Handó-féle „nyilvános” (tulajdonképpen a káptalani) könyvtár nem a mai Káptalan utca 2. számú házban volt, hanem a székesegyházban vagy közvetlen közelében.”³⁰

Nos, az emléktábla ma is a „helyén van a Káptalan utcában, miként a Petrovich Ede által ide helyezett Handó-könyvtár is a nemrég megjelent *Pécs lexikon* idevonatkozó szócikkeiben.³¹ Ugyanakkor nem kis öröm számomra, hogy Fedeles Tamás, a Pécsi Tudományegyetem docense Vespasianót idézi, majd a következőket írja új könyvében:

„Noha e tudósítás alapján sokan arra következtettek, hogy Handó nyilvános könyvtárat létesített Pécsen, erről bizonyosan nem lehet szó, hiszen a nyilvános, mindenki számára hozzáférhető könyvesházak korszaka csak a 18. században érkezett el. Boda Miklósnak, a középkori székesegyházi és kolostori könyvtárak elhelyezkedését figyelembe vevő elgondolását sokkal elfogadhatóbbnak vélem. E szerint a korai időszakban a székesegyház liturgikus kódexei és az oktatáshoz szükséges kötetek alacsony példányszámuk miatt a sekrestyében nyerhettek elhelyezést. Az állomány fejlődésével azonban a székesegyházi iskola könyvei számára egy önálló helyiséget kellett kialakítani, melyre kiválóan alkalmas lehetett a székesegyház délkeleti tornyától lefelé húzódó káptalanház. Minden valószínűség szerint az itt lévő könyvtár állományára és infrastruktúrájára vonatkozik az ímént idézett leírás is.”³²

Ennél is nagyobb öröm lenne számomra, ha az egykori káptalanház és a székesegyházi könyvtár emlékét idéző tábla kerülne a mai Káptalani Levéltár homlokzatára, a tudós kanonok, Petrovich Ede emléktáblájának a közelébe. Szerintem III. János pécsi püspök, Handó György prépost és netán Vespasiano da Bisticci neve is elférne ezen a táblán.

Emléktábla (Káptalani Levéltár)

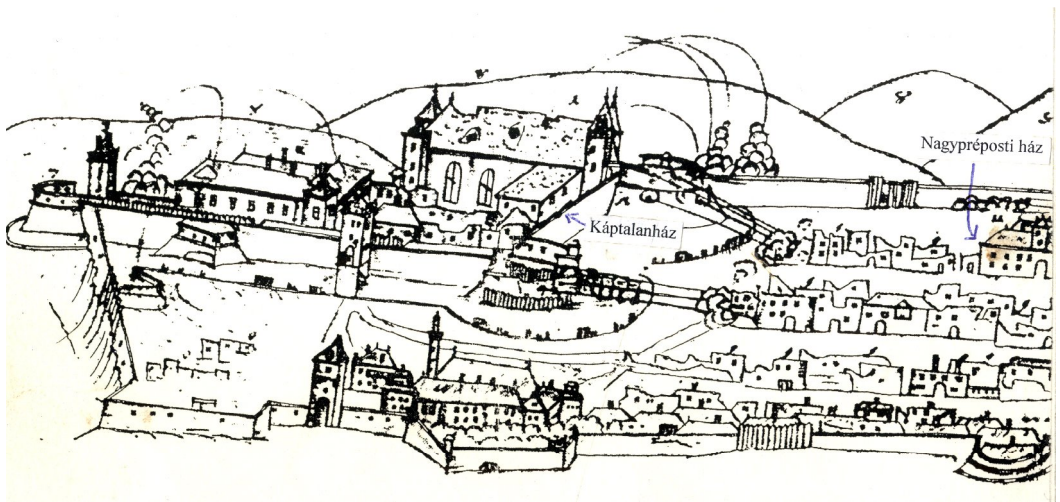
³⁰ Boda Miklós, „A középkori pécsi egyetem lokalizációjáról”, in Baranya, 1997–1993, 1–2 . szám, 5–33, 23. sz. jegyzet; Uő, *Stúdium és literatúra: Művelődéstörténeti tanulmányok*, Pécs, Pannónia Könyvek, 2002, 25–56. A tanulmány részlete „A középkori pécsi egyetem könyvtárának helye” címmel megjelent *A könyv- és könyvtárkultúra ezer éve Baranyában* című tanulmánykötetben (Pécs, Csorba Győző Megyei Könyvtár, 2000, 29–41).

³¹ Ld. a 11. sz. jegyzetet.

³² Fedeles Tamás, „*Eztán Pécs tűnik szemünkbe*”, *A város középkori története (1009–1526)*, Pécs, Pannónia Könyvek, 2011, 158.

Képtalan utca 2.: a Zsolnay Múzeum (nagyréposti ház”) épülete

Egykorú tollrajz Pécs ostromáról (1686–1687)
Középen az 1780 körül lebontott „káptalanház, jobbra a „nagyréposti ház